

PLEDOARIE PENTRU CULTURA CLASICĂ EUROPEANĂ

Irina Ionescu

Un studiu despre vizual și cultura imaginii propune, din perspectivă clasică, Giovanni Sartori, în volumul extrem de pesimist *Homo videns: Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea* (textul datând inițial din 1997). Din ce în ce mai puțin educat, omul actual a transformat televiziunea în principalul mijloc de comunicare/divertisment, motiv pentru care „ne aflăm în plin proces al unei mutații genetice“ (p. 7). Sartori este convins – din perspectiva sa de politolog specializat în studiul democrației și al sistemelor politice comparate – că „televiziunea modifică radical (sărăcindu-l) aparatul cognitiv al lui *homo sapiens*“ (p. 9).

Una dintre acuzele aduse noii ere tehnologice, răspândite pe scară largă/domestică, este comoditatea pe care o impune. Inventarea telecomenzii, în 1956, de către americanul Robert Adler, a dus la formarea unei/(a mai multor?) generații de *leneși*, care și-au extins modul de viață și asupra altor componente sociale sau domenii artistice. Invenția lui Adler – rezonabilă și rațională – demnă de *homo faber*, de folosirea inteligentă a resurselor, pentru un instrument de evidentă utilitate, a dus însă la o transformare comportamentală majoră, prin schimbarea regulilor jocului în privința facilității controlului exercitat de telespectatori.

Peter Greenaway, adept al creațiilor artistice cu convenții declarate, propune drept reper data la care telecomanda a fost recunoscută oficial ca aparținând patrimoniului cultural mondial, prin aria sa de răspândire: 31 septembrie 1983. Potrivit lui Greenaway, răspândirea telecomenzii a însemnat chiar moartea cinematografului în formă clasică și punctul de pornire pentru dezvoltarea multimedia. Introducerea noului

instrument tehnic a făcut ca industria cinematografică clasică să nu mai poată ține piept cu ușurință puterii de alegere a spectatorului. Din acel moment, au început să se dezvolte din ce în ce mai multe opere de artă bazate pe tehnica montajului, pentru obținerea unui plus de interactivitate. Mediile de comunicare nu au mai putut fi pasive, totul a trebuit să fie legat de epoca informației, iar mijloacele de creație adaptate.

Tehnologia și societatea evoluează într-un ritm care somează – după părerea lui Sartori – redefinirea identității, ca într-un moment de mare răscruce. Teza sa principală afirmă că omul crescut în fața televizorului, sub dominația *video-culturii*, riscă să rămână un *video-copil*, incapabil de raționamente, prizonier al „post-gândirii“, incult.

De formație umanistă, Sartori este aproape *fanatic* în privința culturii clasice care, bineînțeles, nu poate fi asimilată decât printr-un efort și cu resurse de timp extrem de importante, pe care *jocul cu telecomanda* le excude fără drept de apel. Puerilismul societății actuale este dat de distracția banală, goana după senzații grosolane, plăcerea procurată de exhibiția în masă.

Avertismentul lui Sartori vizează omul actual, care riscă să devină o nouă specie, diferită de *homo sapiens*. Întreaga linie de evoluție a gândirii abstracte, baza oricărei cunoașteri reale, pare compromisă de invazia imaginilor. Viziunea apocaliptică a lui Sartori continuă cu îngrijorarea că însăși democrația este pusă în pericol, prin distrugerea spiritului critic, scopul suveran al unei televiziuni fiind audiența, prin orice mijloace, fără niciun fel de scrupule, chiar cu prețul dezinformării.

Sartori critică, în primul rând, sistemul de educație, pentru că a fost deschis pe scară largă unui proletariat intelectual din ce în ce mai numeros și mai agresiv, care nu cunoaște în detaliu nici codurile de comunicare academică/elitistă și care se regăsește foarte bine în cultura superficială, plină de informații de proastă calitate, din surse de mâna a doua, de foarte multe ori chiar neverificabile, de care sunt pline mijloacele de informare în masă. Din acest motiv, acestea sunt conduse de persoane „bolnave de gol interior“ (p. 124), ce perpetuează prin repetiție același mesaj lipsit de conținut, al comunicării

cu orice preț și al superficialului prin decupaj și viteză/grabă informațională, ca model de urmat.

Ceea ce apare, în aceste condiții, în locul lui *homo sapiens* este un *homo insipiens* (p. 119), tot mai rezistent și răspândit, bazându-se pe intuiție și nu pe procese de gândire sau de luare a deciziilor, pe emoție și nu pe rațiune și judecată de valoare. Ca reprezentant al școlii europene clasice, prin formație, Sartori respinge un astfel de model comportamental și o face fără niciun fel de rezervă.

În volum, globalizarea este blamată în contrast cu patrimoniul cultural greco-roman, noțiunile abstracte și cartezianismul ca repere ale spațiului european.

Cultura clasică necesită timp și existența unei tradiții, motiv pentru care omul actual este o specie sărăcită a lui *homo sapiens*, cu un dezvoltat simț optic și intoxicat (pentru a păstra tonul pesimist al cercetătorului italian) cu imagini video. El vede și abia apoi înțelege. În opoziție cu el, sute de ani, cultura umanității europene a fost dominată de *logos* și mai puțin de imagine și reprezentare.

Cert este că avem de-a face cu o *lume nouă*, cu un *om nou*, obligat să se descurce prin hățișul de relații pe care îl presupune statutul politic/relațional al noului context. Importanța socială a fenomenului nu poate fi negată. Din această perspectivă, politica ar trebui definită mai puțin drept știința guvernării unui stat, procesul de luare a deciziilor în interiorul unui grup (interacțiunea umană), cât mai degrabă prin raporturile dintre „cine primește, ce primește, când și cum“, ca teorie a comunicării.

Sartori impune o ierarhie în rândul diverselor forme culturale cunoscute de umanitate. Formația îl determină să afirme supremația culturii scrise. Unul dintre argumentele sale e dat de fragmentarismul cunoașterii în contextul actual de valori, credințe și concepții, în care orice ansamblu/simbol poate fi manipulat și combinat, la nesfârșit, în mii și mii de feluri. În aceste condiții, se pune mai acut ca oricând problema discernământului, a unor repere culturale clare (sau măcar a unor coduri de comunicare și a unor reguli bine definite).

„Televizunea produce imagini și anulează concepte; dar în felul acesta atrofiază capacitatea noastră de abstragere și

odată cu aceasta întreaga noastră capacitate de a înțelege“ (p. 34). Autorul are convingerea, vehement susținută, că imaginile nu creează concepte, chiar dacă admite „că noțiunile de înțelegere și de cunoaștere sunt aplicabile și universului perceput de simțuri“ (p. 155) – imaginea simbolică fiind de foarte multe ori privilegiul celor inițiați, apanajul unei expresii sintetice.

Sinteza echilibrată cuvânt-imagie ar fi, astfel, soluția ideală pentru o reflectare obiectivă, corectă a unui fenomen din viața reală. O latură cognitivă și una imagistică, cu valoare emoțională.

În lumea multimedia, interactivă și polivalentă (cu utilizare multiplă), a pseudo-cunoașterii informaționale, problema sub-informării și a dez-informării rămâne extrem de actuală. Sartori vorbește chiar despre alimentarea conștientă a dezinformărilor, cu două distorsiuni tipice, care trebuie să aducă un plus de adrenalină: „promovarea excentricității și privilegierea atacului și agresivității“ (p. 73). Un spectacol multimedia, fragmentar, alert pentru (tele)spectatorul grăbit și răsfățat al ofertelor de gen.

Decontextualizarea este sursa fragmentarismului și, totodată, a manipulării politice, a modificării realității, în timp ce asistăm la o omogenizare dată de reducerea puterii de abstractizare, de abordare rațională și de înțelegere.

Sartori este extrem de interesat de fenomenul receptării – de intensitatea ei, de felurile în care are loc și de urmările (psihologice, comportamentale) pe care, prin repetiție, le poate produce. În acest sens, ar trebui descifrată sintagma de *homo insipiens* pe care o folosește. Lumea virtuală a internetului este, pentru el, tărâmul ideal de desfășurare a tuturor viciilor personale și a flagelurilor publice. Fluiditatea (multi)-mediului face ca toate punctele de sprijin să fie distruse sau să se afle într-un echilibru extrem de precar, iar universul să fie populat de subcultură și coeficiente de inteligență reduse. Conectivitatea aduce cu sine și dezavantajul multiplicării și potențării prototipului descris. Individul este redus la un schimb facil care, având caracter permanent, nu îi permite să se oprească și să acumuleze sau măcar să decanteze în tihna unui mediu cultural așezat cantitatea de informație primită.

Sartori susține că, prost practică, comunicarea (dar și lipsa ei) determină comportamentele deviate, totul în plină eră electronică, în care statutul de cetățean se caracterizează prin posibilitatea de a accede la o cantitate infinită de informații. Un șoc social și democratic.

Importanța teoriei este dată, în studiul psihologiei (tele/ciber)spectatorului actual, mai ales de semnalarea unor neajunsuri pe care le produc viteza informațională, superficialitatea, consumul excesiv, comprimat, sintetizat.

Dacă nu ai forța să mergi mai departe în societatea de astăzi, dacă faci greșeala cantonării în anumite tipare comportamentale, pierzi contactul cu realitatea lumii în care trăiești. „Dacă nu *depășești*, dacă nu întreci și nu sari peste, astăzi nu exiști“ (p. 161), afirmă Sartori cu amărăciunea altui secol, în încheierea lucrării sale. Fraza pare o concluzie desprinsă din sfera lumii arhaice, în care competiția era tributară exclusiv biologicului. Deși ea ar putea avea, în același timp, caracter agonal, de încurajare a urmării propriei căi spre îndivduatie.

Giovanni Sartori, *Homo videns: Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea*, București, Editura Humanitas, 2006, 168 p.